

POČECI PROSTORNOG PLANIRANJA U GRADU KOPRIVNICI

BEGINNING OF TOWN-PLANNING AND BUILDING REGULATIONS IN THE TOWN OF KOPRIVNICA

Doc. dr. sc. Mirela Slukan Altić

Institut društvenih znanosti

Ivo Pilar

Marulićev trg 19

HR-10000 Zagreb

Republika Hrvatska

mirela.altic@zg.htnet.hr

Primljeno / Received: 19. 2. 2006.

Prihvaćeno / Accepted: 20. 4. 2006.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

UDK/UDC 353 (497.5-35)

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

SAŽETAK

Devetnaesto stoljeće imalo je ključnu ulogu u oblikovanju naših gradova. Vrijeme je to kada se naša naselja počinju brzo razvijati pod dominantnim utjecajem prometa, a zatim i industrijske proizvodnje. To je ujedno vrijeme kada je postojeće urbane jezgre, oblikovane u bitno drugačijim povijesno-geografskim uvjetima, valjalo prilagoditi potrebama nadolazećeg industrijskog doba. Sukladno promjenama uvjeta sve brže rastućih urbanih naselja, početkom 19. stoljeća u našim se gradovima javljaju prvi pokušaji prostornog planiranja. Tako se tijekom 19. stoljeća donose prvi građevinski zakoni, tzv. građevni redovi, a zatim i prvi urbanistički planovi poznati kao regulacijske osnove. O njihovoj važnosti najbolje govori činjenica da su sve navedene dokumente na prijedlog gradskih poglavarstava donosila najviša državna tijela, poglavito Građevni odjel Zemaljske vlade koji je odobravao, a ponekad i izrađivao planove razvoja hrvatskih gradova.

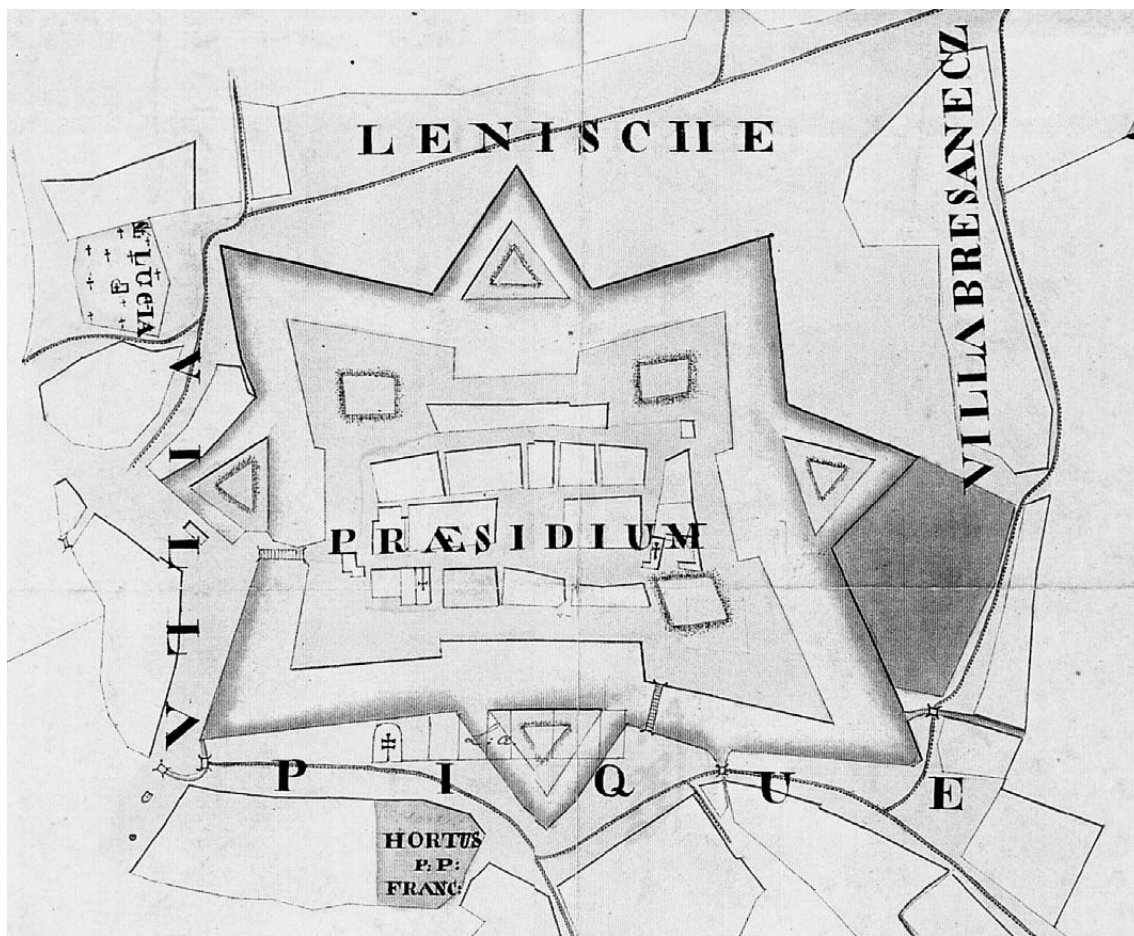
Koprivnica spada među naše gradove čija je povijest prostornog planiranja razmjerno duga, ali su zbog specifičnih povijesno-geografskih uvjeta njezina razvoja učinci tog planiranja sve do suvremenog doba bili razmjerno slabi. Ovdje donosimo povijest prvih pokušaja urbanističkog planiranja na području grada Koprivnice, objavljujući arhivsko gradivo koje se odnosi na zakonodavne okvire izgradnje i razvoja grada Koprivnice od početka 19. do početka 20. stoljeća, u kojem je Koprivnica iz utvrđenog vojnog naselja prerasla u moderni industrijski grad.

Ključne riječi: Koprivnica, prostorno planiranje, građevni zakon, urbani razvoj

Key words: Koprivnica, town planning, building regulation, urban development

PRVI PRIJEDLOG RAZGRADNJE KOPRIVNIČKE UTVRDE I PLANSKE GRADNJE DIJELA PREDGRAĐA NA PLANU GRADSKOG MJERNIKA IVANA KLEMENTA IZ 1838. GODINE

Početkom 19. stoljeća Koprivnica se razvijala pod dominantnim utjecajem svojih trgovačkih, obrtnih i prometnih funkcija, izdigavši se u jedno od najvažnijih trgovišta sjeverozapadne Hrvatske. Zahvaljujući takvim pozitivnim trendovima razvoja, Koprivnica je početkom 19. stoljeća

Detalj Klementova plana Koprivnice s prijedlogom regulacije zapadnog predgrađa iz 1838. godine

brojem stanovnika, polako ali sigurno, počela sustizati svoje županijsko središte Križevce. Iako je razvoj grada početkom 19. stoljeća nakratko zaustavio francusko-austrijski rat, već tridesetih godina počinje ponovni gospodarski i demografski polet grada koji se odrazio i u novom prostornom razvoju Koprivnice. Tako je 1822. godine, prema podacima šematizma Zagrebačke biskupije, Koprivnica imala 2258 stanovnika, a Križevci 2884. godine.¹ Trend ubrzanog prostornog i demografskog rasta Koprivnice osobito će se intenzivirati prema sredini 19. stoljeća pa će već 1857. godine Koprivnica sa 3224 stanovnika prerasti i Križevce (2144) i Bjelovar (2787).² Bolju prometnu i gospodarsku integraciju Koprivnice još će donekle ograničavati njezina okruženost vojno-krajiškim teritorijem, no snažan razvoj prometa i trgovine velikim dijelom uspijevat će kompenzirati nepovoljan utjecaj Vojne krajine koja će se konačno ugasiti 1871. godine.

Demografski i gospodarski rast grada početkom 19. stoljeća počeo se odražavati i na njegov znatni prostorni rast. Utvrda koja je još omeđivala grad postajala je sve veća zapreka njegovu širenju. Iako je u unutrašnjem gradu bilo slobodnih površina za gradnju, gotovo sve nove kuće gradile su se izvan zidina. To će značiti i sve manje kuća unutrašnjega grada čiji su stanovnici masivnim utverdama bili odvojeni od središta gradske trgovine koja se odvijala na sajmištu smještenom »Pod Pikom«. Tako je vizitator 1659. godine u unutrašnjem gradu zabilježio 80 kuća, a

¹ Pri tome je zanimljivo da je brojem kuća Koprivnica već 1787. godine prestigla Križevce, što govori u prilog snažnije gospodarske osnove ovoga grada. Naime, te su godine Križevci imali 316 kuća, a Koprivnica 694 (Erceg, 1992; 12-16).

² Usp. Korenčić (1979; 118, 342 i 364).

1841. godine bilo ih je 72. Istodobno, u vanjskom gradu u istoj su vizitaciji zabilježene 62 kuće, dok ih je oko 1840. godine samo oko utvrde bilo sagrađeno više od 120 (dakle, bez udaljenijih dijelova predgrada). Od toga broja Pod Pikom je 1841. živjelo 427 stanovnika, na Dubovcu 294, u Špoljarskoj ulici 126, a na Ciglenici 45 stanovnika.³ Tako je koprivničko podgrađe već u prvim desetljećima brojem kuća i stanovnika višestruko nadmašilo »unutrašnji grad«. Početkom 19. stoljeća, kada je završio dug proces razdruživanja civilne i vojne imovine u gradu, javljaju se i prve ideje o početku razgradnje koprivničke utvrde. No, za razliku od nekadašnjih vojnih zgrada koje je gradska općina 1793. konačno uspjela otkupiti od krajiških vlasti, gradski bedemi dani su gradu samo na korištenje. Naime, ugovor iz 1786. godine zaključen između grada i vojnokrajiške vlasti, kojim je grad preuzeo utvrde, onemogućavao je bilo kakve intervencije na bilo kojem fortifikacijskom objektu grada. Još 1841. godine vidljivo je da je gradska blagajna računala s prihodom od iznajmljivanja utvrde čije su dijelove uzimali u najam pojedini stanovnici grada. Iako je razgradnja revelina i zatrpavanje dijelova jarka počelo tek 1862. godine, prve inicijative o razgradnji pojedinih dijelova utvrde javljaju se već krajem tridesetih godina 19. stoljeća. O tome svjedoči plan grada što ga je 1838. godine izradio Ivan Klement.⁴ To je prvi do sada poznati plan grada koji je izradio gradski mjernik Koprivnice.⁵

Klementov plan predstavlja pregledni plan grada izrađen u mjerilu 1:4 680. Insule unutrašnjega grada, kao i izgrađene zone predgrada naznačene su samo shematski. Naime, ovaj plan nije nastao sa svrhom da prikaže izgled i izgrađenost tadašnjega grada, nego odnos grada i utvrde, obrazlažući potrebu početka njezine razgradnje. Iz njega je jasno vidljivo da su predgrađa odavno prerasla unutrašnji grad koji je ostao posve izoliran utvrdom. Iz priloženog plana možemo vidjeti da su sva četiri revelina s jarcima još netaknuta. No, s kavalirima se ipak nešto počelo mijenjati. Ta su uzvišenja položena uz gradske bastione već dulje davana na obradu građanima koji su ih uglavnom koristili kao svoje vrtove. I dok se na planu jasno ističu uzvišenja sjeveroistočnog, jugoistočnog i jugozapadnog kavalira, sjeverozapadni kavalir više nije prikazan kao uzvišenje, nego kao zelena (vjerojatno obrađena) površina u ravnini s ulicom. To znači da je proces razgradnje pojedinih tvrđavnih elemenata ipak počeo. U zapadnom predgrađu gradski mjernik Klement ucrtava novu parcelaciju preko zapadnog revelina, očito sugerirajući zatrpavanje dijela jarka i razgradnju revelina. Upravo će taj revelin prvi će nestati iz slike grada, ali tek dvadesetak godina kasnije, kada će grad konačno dobiti suglasnost vojnih vlasti za početak razgradnje koprivničke utvrde. Osim razgradnje revelina, Klement predlaže i plansku parcelaciju i izgradnju dijela predjela Pod Pikom. Koliko je do sada poznato, ovaj Klementov prijedlog, iako nerealiziran, predstavlja prvi pokušaj prostornog planiranja na području grada Koprivnice. Njegov nastanak tridesetih godina 19. stoljeća nije nimalo slučajna. On je nastao upravo u trenutku kada je postalo jasno da se grad više ne može razvijati

³ Državni arhiv Varaždin, fond Gradskog poglavarstva Koprivnice (1353. - 1848.), popis stanovnika za 1841. godinu, spisi 2346/1842.

⁴ Situatio L[iberae] et R[egiae] Ci[vi]t[atis] Caproncensis/Joannes Klement, gradski mjernik.- 1:4 680.- Koprivnica: 1838.- Rukopisni plan: u boji; 53x37 cm. Gradski muzej Koprivnica.

⁵ Prvi mjernik koji se spominje na koprivničkom području bio je Leopold Kneidinger koji je kao mjernik Ugarske komore radio na planovima razgraničenja slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice s Varaždinskim generalatom. Nakon Kneidingera u gradu je djelovao njegov suradnik Sebastian Hochmayer, koji je umro u Koprivnici 1803. godine. Niti on nije imao status gradskog mjernika. Naime, Hochmayer je bio kaplar Đurđevačke pukovnije pa je ovdje radio kao vojni topograf. Krajem 18. stoljeća pojavljuje se županijski mjernik Fabian Hüdler kao *geometro Inclity Comitatu*, a zatim i Josip Nagy koji je izradio najstariji katastarski plan naselja Bregi. Početkom 19. stoljeća u gradu se spominje mjernik Fridrich Schulz. No, prvi koji je nedvojbeno nosio oznaku gradskog mjernika bio je Ivan (Joannes) Klement, koji je 1838. godine izradio spomenuti plan Koprivnice.

u tadašnjim urbanističkim uvjetima u kojima je stara utvrda bila dominantni čimbenik oblikovanja gradskog prostora. Novo vrijeme na pragu industrijalizacije tražilo je nova rješenja. Klementov plan s prijedlogom rušenja zapadnog revealina odraz je borbe za životni prostor. Njegov iako nerealiziran prijedlog planske izgradnje prostora zapadnog predgrađa najavljuje novo doba u razvoju Koprivnice, u kojem će utvrda kao barijera razvoja grada konačno pasti, a nova izgradnja odvijati se u skladu s građevnim i urbanističkim propisima.

PRVA REGULACIJSKA OSNOVA GRADA KOPRIVNICE (1869.) I NJEZIN PRVI GRAĐEVNI REDNIK (1872.)

Već u vrijeme gradnje željezničke pruge Koprivnica - Zagreb bilo je posve jasno da dolazak željeznice neće presudno utjecati samo na daljnji gospodarski razvoj grada. Snažni imigracijski val koji će uslijediti omogućit će razvoj industrije, ali ujedno i potaknuti snažan demografski rast grada. Kao odraz takvih novih uvjeta razvoja bilo je jasno da će doći i do snažnih promjena u prostornoj strukturi grada. Gradske vlasti Koprivnice naslućivale su važnost tih promjena. Naime, grad se šezdesetih godina 19. stoljeća i bez željeznice nalazio u prijelomnom trenutku svog urbanističkog razvitka obilježenog rušenjem stoljetnih koprivničkih utvrda. Kada je u tijeku najopsežnijih radova na utvrdi donesena odluka i o gradnji željezničke pruge, Gradsko je poglavarstvo, uvidjevši važnost ovih promjena, donijelo odluku o izradi urbanističkog dokumenta koji će regulirati budući razvoj i izgradnju grada Koprivnice. U sklopu Gradskog poglavarstva imenovan je Građevni odbor, posebno tijelo koje je bilo nadležno za odluke u vezi s budućim razvojem i izgradnjom grada. Po svemu sudeći, grad nije imao snage sam iznijeti projekt osmišljavanja regulacijske osnove pa se 1868. godine za pomoć obratio Građevnom odsjeku Zemaljske vlade u Zagrebu. Tako je autor »*Osnove glade poljepšanja i rasprostranjenja grada*« bio mjernik Zemaljske vlade Srećko Jakomini.⁶ Svoj rad na prvoj regulacijskoj osnovi grada Koprivnice Jakomini je dovršio u siječnju 1869. godine ucrtavši je na postojeći katastarski plan grada crvenom bojom. Karti je priložio i pismeno obrazloženje osnove u kojem iznosi glavne zahvate koje treba provesti.⁷ Osnova je 5. veljače 1869. dostavljena Gradskom poglavarstvu Koprivnice, a Zemaljska vlada ju je konačno potvrdila 1. srpnja 1869. godine, čime je stupila na snagu.⁸ Spomenuta Jakominijeva osnova razvoja grada do danas, nažalost, nije pronađena. Sačuvan je samo tekstualni dio osnove koji opisuje dio predloženih zahvata, dok se ostale odredbe samo naslućuju. I uz to, Jakominijeva osnova neizmerno je važan dokument u povijesti grada Koprivnice jer predstavlja prvi službeno usvojen urbanistički dokument koji je svakako imao utjecaja na budući razvoj grada.

Glede daljnjeg razvoja grada Koprivnice Jakomini u svom obrazloženju ističe da je najvažnije da se sruše stari gradski bedemi koji priječe razvoj unutrašnjega grada te da se zemljom od bedema zatrpaju vodeni jarci nakon čega valja probiti nove ulice koje će povezati unutrašnji i vanjski grad.

Oko unutrašnjega grada uzduž bedema koje valja odstraniti proteže se cesta (Pod Pikom, op.a.) duž koje su već izgrađene kuće jednokatnice. Uzduž reda ovih kuća Jakomini predlaže

⁶ Odluka o tome donesena je na sjednici Gradskog poglavarstva kojom je spomenuti Srećko Jakomini zadužen da izradi »*Osnovu glade poljepšanja i rasprostranjenja grada*«. Državni arhiv Varaždin, fond Gradsko poglavarstvo Koprivnice (1848. - 1941.), br. spisa 661 za 1868. godinu.

⁷ Osnova se čuva u Državnom arhivu Varaždin, fond Gradsko poglavarstvo Koprivnice (1848. - 1941.), spis 250/1869.

⁸ Državni arhiv Varaždin, fond Gradsko poglavarstvo Koprivnice (1848. - 1941.), spis 526/1872.

makadamski pločnik duž kojeg bi se posadio drvodred divljeg kestena.⁹ Nadalje, Jakomini predlaže da se zbog boljeg povezivanja unutrašnjeg i vanjskog grada u visini trga s gradskom vijećnicom (današnji Trg Leandera Brozovića) prema istoku i zapadu probije ulica (njezin je zapadni krak, današnja Školska ulica, i probijen, a istočni dio nikada nije realiziran). Pravac ove ulice bio bi glavna prometna komunikacija gradske jezgre u smjeru istok - zapad. U smjeru sjever - jug, osim već postojeće Esterove ulice, veliku bi važnost dobila i današnja Oružanska ulica koja bi nakon rušenja oružane bila produžena sve do rijeke Koprivnice, a na sjever do Trga bana Jelačića. Trg kod župne crkve treba se smanjiti, čime bi se dobila nova građevna zemljišta. Za prostor koji će se dobiti rušenjem bedema navodi da zbog rahlosti tla neće biti pogodni za gradnju kuća, nego predlaže uređenje budućih ledina kao slobodnih prostora bez izgradnje. Dio tog prostora između glavnog trga i pravoslavne crkve Sv. Trojice već je iskorišten za proširenje šetališta.

U vanjskom gradu Jakomini predlaže osnivanje niza novih ulica. Predlaže pomicanje građevne osi dijela Florijanskog trga te rušenje stare florijanske kapele koja je, prema njegovu mišljenju, ometala promet između Florijanskog i glavnoga gradskog trga (taj je zahvat, nažalost, i realiziran 1891. godine). Jakomini ističe da spomenuta kapela nema nikakvu povijesnu ili arheološku vrijednost te predlaže gradnju nove, prikladnije kapele koja bi se sagradila pokraj nove školske zgrade na glavnom gradskom trgu.

Jakomini je u osnovi posebnu pozornost posvetio povezivanju grada s lokacijom nove željezničke stanice. Kao glavni prilaz kolodvoru Jakomini određuje pravac današnje Ulice Ante Starčevića koja vodi do željezničkog nasipa, a otuda dalje Kolodvorskom ulicom koja paralelno prati nasip u smjeru jugozapada sve do kolodvora. Duž ceste predlaže gradnju nogostupa i drvoreda divljih kestena koji će pridonijeti uljepšanju vizure grada putnicima koji u Koprivnicu stižu s kolodvora. Lokacija pruge i kolodvora uvelike je odredila smjer buduće izgradnje grada. Dio grada između kolodvora i gradske jezgre Jakomini je zamislio kao najatraktivniji dio buduće izgradnje grada.

Jakomini ističe da bi regulacija rijeke Koprivnice trenutačno bila preskupa pa predlaže mjere održavanja postojećeg korita redovitim čišćenjem i jaružanjem rijeke. Ističe potrebu zabrane bacanja bilo kakvog otpada u rijeku, kao i močenja konoplje, što se dotad prakticiralo, jer se time rijeka onečišćuje te se stvaraju zapreke u koritu koje često rezultiraju izlivanjem rijeke.

Dakle, Jakominijev tekst osnove uglavnom se odnosi na uže područje grada. Za vanjske dijelove kaže *»što se tiče reguliranja vanjskoga grada i predgradjeh, mnije potpisani, da mu u obće nije od potrebe razjasniti ga tako potanko sa riečimi, buduć da i bez toga nacrti glede promienah situacije i terraina pružaju dovoljnu obavjest«*. Iako danas nemamo nacрте koje Jakomini spominje, iz naprijed izložene ideje razvoja unutrašnjega grada, kao i iz tada uvriježenih pravila prostornog planiranja gradova možemo naslutiti njegovu ideju o regulaciji vanjskoga grada. Bio je to prijedlog novog plana ulica ortogonalne strukture koje su se ravnomjerno širile iz centra grada. Da ti novozacrtani pravci nisu vodili previše računa o postojećim pravcima glavnih prilaznih cesta, saznajemo iz brojnih molbi građana za promjenu regulacijske osnove, kao i pritužbi o bezobzirnosti prema starijim građevinama koje bi se u skladu s ovom osnovom trebale porušiti (to je najbolje došlo do izražaja kod odredbe potpunog rušenja bedema, kao i rušenja stare kapele Sv. Florijana), pa je Jakominijev plan očito doveo do sukoba stare i nove Koprivnice.

Tako je Koprivnica u prijelomnom trenutku svog urbanističkog razvitka dobila prvi urbanistički dokument koji je regulirao njezinu daljnju izgradnju. Da bi spomenuta osnova mogla biti oživotvorena, osim dokumenta o regulaciji izgradnje na razini grada, bilo je potrebno donijeti i

⁹ Izbor divljeg kestena Jakomini obrazlaže njegovim brzim rastom.

građevni zakon koji će propisati gradnju na razini pojedinih objekata. Na sjednici gradskog Građevnog odbora 5. listopada 1871. godine donesena je odluka o izradi Građevnog reda za grad Koprivnicu. U skladu s odlukom Građevnog odbora Građevni red sastavit će se po uzoru na Građevni red grada Zagreba iz 1857., Građevni red za gradove Vojne krajine te osobito po uzoru na Građevni red slobodnog i kraljevskog grada Varaždina. Odbor za izradu Građevnog reda u sastavu Andrija Zidarić, Janko Demetrović, Pavao Lopatni, Škender Pevalek, Antun Cibulić, Stjepan Temeraj, Mirko Pevalek, Josip Solar i Blaž Gjurkan podnijeli su 1. ožujka 1872. svoje izvješće. Ovdje donosimo prijepis donesenih naputaka o načinu izvođenja budućih gradnji na području grada Koprivnice.

*Slavnom gradskom poglavarstvu i izabranom zastupstvu!*¹⁰

Zaključkom občinske sjednice od dne 5^a listopada 1871 br. 1870/575 držane postojećim u ovom gradu građevnom odboru, u pogledu preduzeti se imajući građevina, primjerno okolnostima ovog grada, kao i primjeru ostalih gradova, bude tamo nalog podijeljen, da za obseg ovog grada, stranom po pravilu za glavni grad Zagreb izdanom - stranom za grad Varaždin, i napokon, onom za vojnu Krajinu izdanom građevnom redu, građevni rednik izradi, i takav zastupstvu predloži.

Odaslani odbor sastao se je dne 8. siječnja 1872. predloživši i pregledav, sve do sada postojeće na poljepšanje i uredjenje grada odnoseće se osnove, i nacerte, iz kojih se je bje-lodano objasniti morao, da se za uredjenje i poljepšanje ovog grada, ako se iole, i naj-manje prama kojem u domovini nalazećem se gradu, uzmogne usporediti, što bi se na svaki način očekivati moralo, jerbo mu veća budućnost od mnogih drugih gradovah predstoji, a do sada u pogledu uredjenja i poljepšanja istog vrlo malo i ništa učinjeno nije - pa je zaradi toga za ostalima gradovi daleko zaostao.

Nazori glede uredjenja i poljepšanja ovog grada, jesu tako različiti, osobito glede troškova, bez česa se još ni jedan na svijetu nalazeći se grad uredio i poljepšao nije - da se teško u sklad dovesti dadu, pa je zato težak posao, građevni rednik na zadovoljstvo izraditi i takovog za odobrenje predložiti.

Nu da se ipak jedared kakav takav red prigodom gradjenja obdržavao bude, to je odbor odlučio u pogledu gradjenja kućah, i ostalih zgradah sljedeća predložiti, i tako na glavni trgovi:

1 Kano što su Trg Jelačića, najme od Kuće negda g. Prasničkia, u jednom redu, do g. Demetrovića, od druge strani od birtije tako zvane Križu, na drugi vugal g. Zidarića prama školi.

2 Trg Zrinjskiev od kuće g. Demetrovića do kuće g. Albergera dotično do Uličke.

3 Trg Florianski od kuće g. Albergera, do kuće Udove Bocak od jedne, a druge strani od kuće Vugla Siruček, do uključivo kuće gdje Udove Reš - odavle preko puta od kuće gdje Udove Šegerc, do uključivo kuće g. Nikole Kovačevića.

4 Šetalištna ulica od kuće vugla Siručekovog prama Trgu Banskom (danas Trg mladosti, op.a.), do kuće pupile Petrović s jedne strani, a druge strani na obali od pravoslavne crkve, pa trga Zrinjskog do Školske zgrade, iz trga Jelačića u nutarnji grad vodeći sokak u jednakom pravcu do Samostana, na jednu i drugu stranu, imadu se u buduće samo jednokatne kuće iz solidnog gradiva graditi, na isti trgovi imadu se takodjer u buduće, i sve ostale zgrade iz solidnog samo gradiva graditi i črepom pokrivati.

¹⁰ Državni arhiv Varaždin, fond Gradsko poglavarstvo Koprivnice (1848. - 1941.), spis 526/1872.

Za ove trgove i ulice imao bi se pravac gradjenja osnove po mjerniku Jakominiju izradjen i po Vis. Vladi potvrđen, u čitavom svojem sadržaju bez svake promjene smješta za izvedenje prihvatiti.

Glede uredjenja tako zvane Varaždinske ulice koja se već radi položaja željezničkog iz svakog gledišta preustrojiti, i posve urediti imade; nu ove je uredjenje posebnom odboru, koji bi u suglasju sa g. Umirovljenim satnikom Mihalincem, kojemu je ovaj posao kao vještaku povjeren, od kojeg se i skorije izvjestje o tome očekiva.

Što se gradjenja i uredjenja tako zvanog Banskog trga, Duge ulice, Belovarske ulice (danas braće Radića, op.a.) i napokon Kaniške ulice tiče (danas Pavleka Miškine), to se je odbor tamo sjedninio da bi se na ovom trgu i u ovim ulicama imale u buduće iz zemlje i iz solidnog gradiva ipak tako visoke kuće graditi i podizati, da otvoreni prozori ili šalaporke mimo prolazećem i najvišem čovjeku smetati i pogibelju da si oči ili glavu neozljedi pretiti nesmije, tj. da bi se po prilici onako visoke kuće kao što je g. Gjura Kovača na ovom trgu i ulicama u buduće graditi imale.

Što se pako samih građevnih koje bi se u obsegu ovog grada u buduće izgradjivati imale, to si je postupajući Odbor, onaj za glavni grad Zagreb izradjeni i odobreni rednik, za slobodni grad Varaždin, ni manje i za Vojnu krajinu izdani, predložio, ispitao i takove svimi okolnostjima ovog grada prilagoditi nastojao, pa je je tamo sjedninio da bi se građevni rednik za slobodni i kraljevski grad Varaždin izdan, jerbo se u njemu građevni predmeti potanko označavaju, i to tako da gospodar kao i graditelji tj. meštiri, što je kod nas gdje se građevine i ovako-tako površno izgradjuju, potpuno obavijest svakomu pojedinom predmetu pruža da bi se tako za obseg ovog grada u svojem čitavom sadržaju poprimiti i Visokoj Vladi za potvrđenje podnijeti mogao.

Dakle, imenovani odbor nije uspio sastaviti cjelovit Građevni red za grad Koprivnicu. Zanimljivo je da se ovdje izneseni prijedlozi građevnih odredbi odnose samo na uže područje vanjskoga grada, potpuno zanemarujući područje stare gradske jezgre. Donesene odredbe tiču se samo područja oko glavnoga gradskog trga koje za taj dio grada određuju visinu objekta (propisuje se gradnja jednokatnica) te građevnog materijala (moraju biti od »solidnog« materijala, dakle zidane). Za sve ostale odredbe Odbor se poziva na Građevni rednik slobodnog i kraljevskog grada Varaždina odobren 1868. godine. Taj rednik detaljno je propisivao kako kuće na području grada trebaju izgledati, od debljine zidova, visine prozora, položaja dimnjaka, ložišta i peći sve do smještaja suša i štala u dvorištu kuća. Za buduću fizionomiju grada osobito je bila važna odredba o visini budućih kuća koje ne bi smjele biti niže od jednoga kata, no ta je odredba u Koprivnici ograničena samo na najuže područje grada. Kuće se u skladu s navedenim rednikom moraju graditi jedna do druge bez međuprostora za vrtove ili veže (članak 38). Za urbanizaciju predgrađa osobitu važnost imala je odredba Rednika iz točke 34, kojom je propisana obveza vlasnika da ispred kuće mora urediti pločnik, odnosno nogostup za pješake. Što se tiče načina gradnje, sve buduće gradnje moraju izvesti ovlašteni graditelji, a svaka građevina prije početka gradnje mora ishoditi građevinsku dozvolu koju će izdavati Građevni odbor Poglavarstva. Nakon dovršenja gradnje isti će odbor pregledati građevinu te utvrditi zadovoljava li ona propisane građevne i zdravstvene standarde. Tek je tada kuća mogla biti stavljena u upotrebu.

Usvajanjem prve regulacijske osnove grada, kao i Građevnog rednika, razvoj grada formalno je prvi put stavljen pod kontrolu Gradskog poglavarstva, odnosno njegova Građevnog odbora koji je izdavao građevne i uporabne dozvole za sve objekte koji će se graditi. Bio je to prvi insti-

tucionalizirani pokušaj prostornog planiranja na području grada Koprivnice. No, on neće ostaviti dublji trag u budućem razvoju grada. Iako će Jakominijeva osnova iz 1869. godine usmjeriti razvoj grada prema zapadu (ta njegova zamisao realizirat će se sama po sebi zbog privlačne snage kolodvora), njegova ideja o osnutku novih ulica pravilnog rastera koje bi povezivale kolodvor s gradskom jezgrom nikada nije oživotvorena. Ideju o ortogonalnom razvoju grada zastupat će i buduće regulacijske osnove Koprivnice, no kao i Jakominijeve, zbog velikih zahvata koje su zahtijevale u odnosu na već postojeću osnovu grada, uglavnom će ostati bez odjeka.

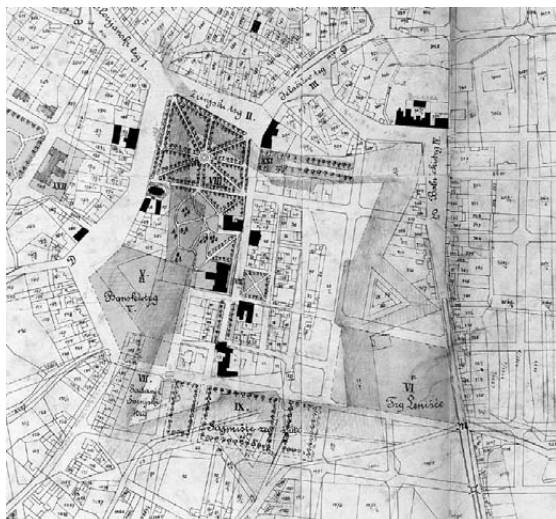
NOVI GRAĐEVNI RED (1895.) I NOVA REGULACIJSKA OSNOVA GRADA KOPRIVNICE (1903.)

Nakon gospodarske krize koja je trajala dvadesetak godina devedesetih se godina gospodarstvo Koprivnice počinje oporavljati. Bilo je to vrijeme ponovna intenziviranja graditeljske djelatnosti u hrvatskim gradovima pa tako i u Koprivnici. Kao posljedica takvih novih uvjeta razvoja 1895. donesen je Građevni red za gradove u Kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji, koji se odnosi i na grad Koprivnicu.¹¹ Ovaj je red građenja detaljno propisao sve elemente koji su se tada smatrali važnim za oblikovanje modernoga grada, a izričito je zabranjivao sve neurednosti. U skladu s odredbama Reda sve novoosnovane ulice moraju imati pravilan raspored i sjeći se pod pravim kutom. Utvrđena je širina ulica - za glavne ulice najmanje 15, a sporedne 12 metara. Glavno je pročelje kuće sada moralo biti okrenuto prema ulici, a gospodarske su se kuće morale graditi isključivo u dvorištu. Vlasnik svake kuće imao je obvezu uređivanja i održavanja pročelja kuća. Članak 36 propisuje da se stare zgrade povijesne ili umjetničke vrijednosti ne smiju rušiti ili preuređivati bez izričite dozvole gradskih vlasti. Svi industrijski objekti, zbog zdravlja ljudi i sigurnosti proizvodnje moraju se smještati izvan stambene zone grada. Od iznimne je važnosti bila i zabrana građenja drvenih stambenih i gospodarskih zgrada čija je loša konstrukcija bila uzrok čestih požara u gradu. Osim što je ovaj zakon u mnogočemu odredio fizionomiju novih dijelova grada, u članku 20 spomenutog reda napominje se da je svako gradsko poglavarstvo dužno izraditi regulacijsku osnovu za budući razvitak svoga grada. Grad Koprivnica imao je, doduše, regulacijsku osnovu donesenu 1869. godine, no po njoj se uglavnom nije postupalo. Razlog tome djelomično leži u planiranim velikim zahvatima te u značajnim financijskim ulaganjima koje je tražilo provođenje takve osnove. Drugi razlog njezinu neprovođenju bila je i gospodarska kriza, odnosno stagnacija u razvoju grada koja je nastupila ubrzo nakon njezina donošenja. Tako je spomenuta regulacija grada ostala samo na papiru.

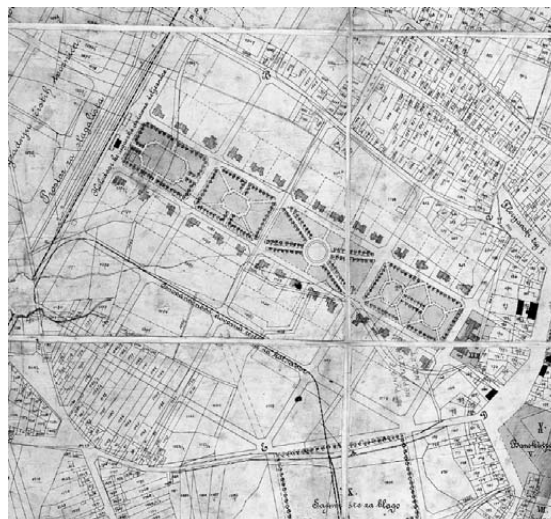
Građevini red iz 1895. godine ponovno je pokrenuo pitanje koprivničke regulacijske osnove. Sada kada je i zakonom propisana obveza njezina donošenja, Građevni odbor Gradskog poglavarstva odlučio je izraditi novu osnovu. Posao je i ovaj put prvotno povjeren mjerniku Zemaljske vlade Albertu Švarcu koji je, po svemu sudeći, oko 1901. godine izradio prijedlog osnove. Švarcova osnova je, kao i ona Jakominijeva, očito bila preradikalna za građane Koprivnice pa ona nakon burnih rasprava Gradskog poglavarstva nije prihvaćena. Odlučeno je da koprivnički gradski mjerik Franjo Poici, koji dobro poznaje domaće prilike u gradu, izradi novu osnovu budućeg

¹¹ »Građevni red za gradove u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji navedene u članku 2. Zakona od 23. lipnja 1895. ob ustroju gradskih općinah u kraljevinama Hrvatskoj i Slavoniji«, izdala Kraljevska zemaljska tiskara u Zagrebu, 1900. U skladu sa spomenutim zakonom, Red se odnosi na gradove: Senj, Bakar, Sisak, Karlovac, Petrinju, Koprivnicu, Bjelovar, Križevce, Požegu, Brod, Mitrovicu, Srijemske Karlovce i Petrovaradin (usp. Zbornik zakona i naredbah valjanih za kraljevine Hrvatsku i Slavoniju, godina 1895., komad I-XXI, broj 1-90, str. 219).

Detalj gradskog središta u Poicijevoj regulacijskoj osnovi Koprivnice iz 1903. godine

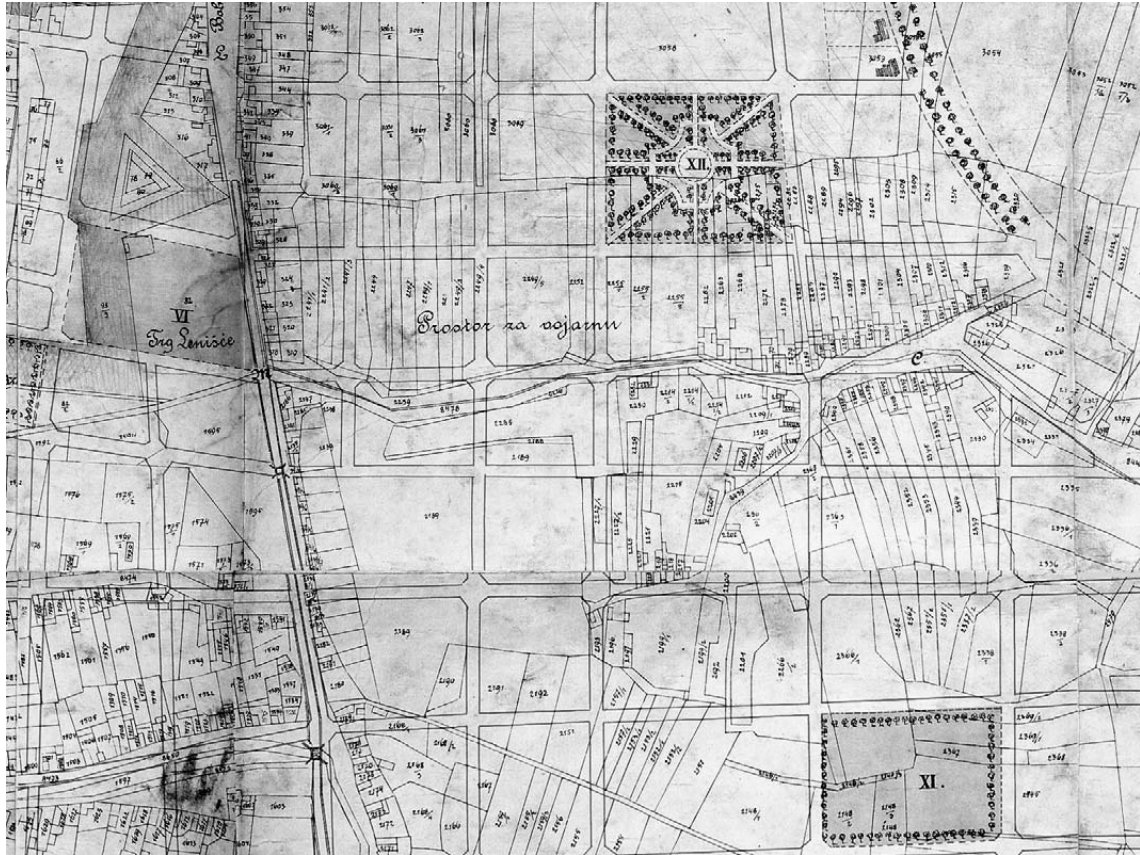
Dio grada između kolodvora i povijesne jezgre na planu iz 1903. godine

razvoja grada.¹² Poici je nakon dvogodišnjeg rada u siječnju 1903. konačno dovršio sastavljanje osnove čiju je pravovaljanost potvrdila Zemaljska vlada 14. lipnja 1903. godine, čime je ona i službeno stupila na snagu.

Svoju ideju budućeg razvoja grada Poici je ucrtao na katastarsku podlogu u mjerilu 1:2 880. Uvidom u Poicijevu osnovu možemo vidjeti da je Koprivnica početkom 20. stoljeća imala mnogo slobodnog prostora za gradnju većeg, planski organiziranoga grada. U tom su trenutku uglavnom već bile definirane krajnje točke prostornog razvoja Koprivnice. Ono što je ova osnova trebala riješiti bilo je ispunjavanje širokih neizgrađenih zona gradskog teritorija koje su se prostirale između pojedinih izgrađenih zona. Naime, grad se do tada širio dvojako. Prva zona gradnje širila se koncentrično oko stare gradske jezgre formirajući svojevrsni »ring« koji je postao najreprezentativniji dio grada i funkcionalno središte Koprivnice. Taj dio grada karakterizira kontinuirana gradnja visoke gustoće. Drugu zonu izgradnje činili su glavni prilazni cestovni pravci gradu. Duž tih cesta izgradnja se uglavnom nije izvodila kao kontinuirani nastavak gusto izgrađene središnje zone grada, nego kao izgradnja različite gustoće pa su između gradnji ostajale velike neizgrađene površine. Osim ovih problema, ostalo je i neriješeno pitanje odnosa novog središta naselja s povijesnom jezgrom grada s jedne strane, kao i s lokacijom željezničkog kolodvora s druge strane. Sve te probleme trebala je riješiti regulacijska osnova donesena 1903. godine.

Poici je planirao razvoj grada u skladu s napucima Građevnog reda iz 1895. godine. Širenje grada planira se jednakomjerno u svim pravcima, i to uglavnom ortogonalnom shemom ulica. Pravilnost uličnog rastera osobito je izražena na još neizgrađenim ili slabo izgrađenim gradskim površinama, a na gušće izgrađenim površinama nastojalo se raster ulica koliko-toliko prilagoditi već postojećem stanju. Unutar povijesne jezgre posve je poštovan postojeći plan ulica pa je izgradnja predviđena u sklopu starih insula koprivničkog unutrašnjeg grada. Do velikih promjena dolazi u dodirnoj zoni unutrašnjeg i vanjskog grada gdje se u potpunosti negira preostali obrambeni sustav grada. U skladu s osnovom preostale bedeme valja sravniti te i taj prostor staviti u funkciju prometnog povezivanja stare povijesne jezgre sa zonom novog središta formiranom duž

¹² Usp. Hrvatski državni arhiv, fond Unutrašnji odjel Zemaljske vlade, sv. 994/1898, kut. 2918. Spis od 19. studenoga 1901. i 25. lipnja 1902. godine.

Prostor Lenišća u regulacijskoj osnovi iz 1903.

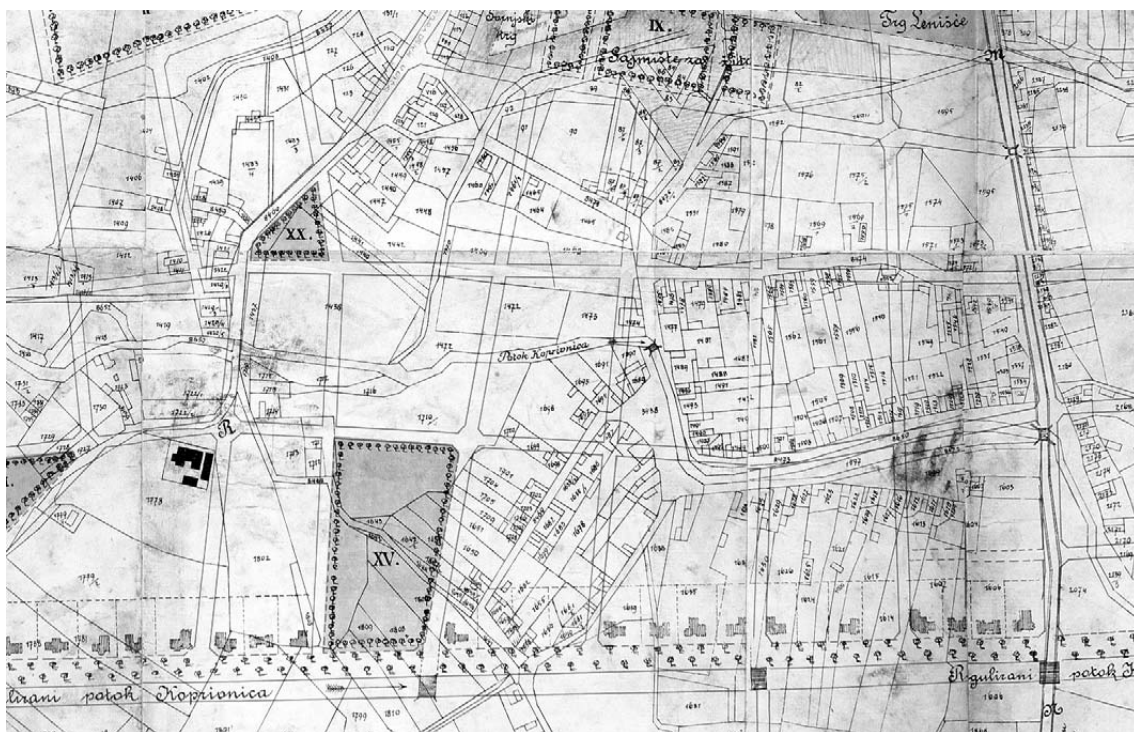
prstena koprivničkih trgova. Kao mjesto dodira starog i novog središta predlaže se širok pojas gradskih parkova koji bi sa svih strana okruživali povijesnu jezgru grada. Začetak te zelene oaze već je bio formiran. Naime, nakon što je 1863. formiran prvi drvored duž Nemčičeve ulice između 1891. i 1893. godine dolazi do uređenja današnjeg koprivničkog parka smještenog na prostoru nekadašnjeg sjeverozapadnog bastiona. Park je projektiran u francuskom stilu, prema nacrtima gradskog vrtlara Dragutina Ruhla. Taj je zaslužni koprivnički građanin dužnost vrtlara obavljao od 1884. do 1924. godine, uredivši najviše koprivničkih parkovnih površina te zauvijek zaduživši grad za jedan od najljepših gradskih perivoja sjeverozapadne Hrvatske. U skladu s Ruhlovim projektom uređene su staze s radijalno postavljenim šetnicama, a 1896. u njegovo je središte postavljen drveni glazbeni paviljon, rad domaćeg majstora Antuna Rogine, koji je prethodno bio izložen na Milenijskoj izložbi u Budimpešti 1896. (*Kranjčev, 1997; 124*). Tako uređeni park vidimo i u regulacijskoj osnovi iz 1903. godine. No, osnova se ne zaustavlja na Ruhlovu projektu, nego zelenu zonu grada produžava sve do Reberinske ulice (ta je ideja uvelike i realizirana, opet zahvaljujući Dragutinu Ruhlu). Zbog uređenja ovih parkovnih površina sajmište bi se preselilo u područje južno od današnje Reberinske ulice, odnosno na prostor između današnje Križevačke ceste i Mihanovićeve ulice. Formiranje zelenog pojasa predviđa se i na prostoru između Oružanske i današnje Ulice braće Radić, gdje je planiran trg Lenišće. Idući od središta prema periferiji grada, novoplanirane ulice šire se u pravilnom rasteru ulica i blokova. Tamo gdje su ulice već bile značajnije izgrađene, Poici prilagođava planirani raster ulica postojećem stanju, predviđajući samo njihovo proširenje ili ispravljanje njihova pravca. U tom smislu do najvećeg odstupanja od stroge ortogonalne sheme došlo je na prostoru Dubovca gdje je sačuvan zakrivljen pravac Križevačke ceste i Viničke ulice. Kao prijelaz između strogog pravokutnog tlocrta ulica i

nešto nepravilnijeg plana ulica oko Dubovca u središnjem dijelu Križevačke ceste predviđa se formiranje trga na kojem bi se sjekle radijalno položene ulice. U sjevernom predjelu nepravilni pravac zadržan je kod današnje Ulice Frana Galovića te djelomično u Ulici Donji Banovec.

Između već postojećih prilaznih cesta Poici planira probijanje niza novih ulica pravilnog rastera. Kao zonu najreprezentativnije izgradnje Poici ističe potez između željezničkog kolodvora i zone parkova zapadno od gradske jezgre. Tako planira probijanje dvije paralelne ulice između kojih bi se uzdužno prostirali parkovi formirani po uzoru na zagrebačku Zelenu potkovu. Duž tih dviju ulica predlaže reprezentativnu gradnju »poput ljetnikovaca«. Osim ove središnje zone parkova, autor predviđa i nekoliko periferno položenih gradskih parkova koji bi se podigli u sklopu udaljenijih stambenih zona. Izuzetak od pravilne ortogonalne strukture činila su dva gradska ringa, onaj oko povijesne jezgre (formiran je već ranije, a ovom osnovom samo usvojen) te drugi čija je ideja utemeljena upravo ovom osnovom, a koji kružno povezuje periferiju grada. Ta bi kružna ulica omeđena drvoredima pratila trasu željezničke pruge koja bi od postojećeg kolodvora u smjeru kazaljke na satu sa sjeverozapada okruživala grad sve do Miklinačke ceste, gdje je predviđena gradnja željezničkog kolodvora za pravac Koprivnica - Virje - Virovitica (pruga je kasnije polukružno opasala grad, ali s njegove jugoistočne strane).

Osim planu ulica, Poici je posebnu pozornost posvetio funkcionalnoj strukturi budućega grada. Trgovačko-poslovne i upravne funkcije locira u prsten oko povijesne jezgre gdje je već formirano poslovno središte grada. Sajmišne funkcije izmješta iz užeg središta južno (sajmište za žito) i zapadno od gradske jezgre (stočno sajmište) na slobodne još neizgrađene prostore. Stočno sajmište povezoao je ogrankom željezničke pruge koja bi prolazila otprilike današnjom Ulicom Ljudevita Gaja, čime bi se olakšao transport stoke koja se prodavala na koprivničkim sajmovima.

Najveći dio gradskog prostora između drugog ringa i povijesne jezgre namijenjen je razvoju građanskih stambenih zona u kojima se smjenjuju ulice pravilnog rastera i prostrani zeleni parkovi. Za razvoj industrije određuje posebne zone. Tako nečistu industriju smješta jugoistočno od grada u blizinu kolodvora i planirane virovitičke pruge, a razvoj čiste industrije planira u zaleđu

Južni dio grada Koprivnice u regulacijskoj osnovi iz 1903. godine

željezničke pruge i kolodvora na zapadu grada. Takvo planiranje bilo je u skladu s tadašnjim potrebama industrije čija je lokacija bila uvelike određena mogućnošću dopreme sirovina i otpreme gotovih proizvoda (tzv. željeznička faza u razvoju industrije). Uz industrijske zone zbog slabe pokretljivosti radne snage planirana je gradnja radničkih kolonija.

Poici se u svojoj osnovi bavio i komunalnim pitanjima. Tako predlaže regulaciju rijeke Koprivnice, čiji bi se tok kanalizirao te pomaknuo južnije, ostavivši cijeli Brežanec sjeverno od toka koji je često plavio ovo koprivničko predgrađe.

Poicijeva osnova iz 1903. godine u svojim najbitnijim elementima nikada nije ostvarena. Samo se iz nekih fragmenata, npr. nedovršenih pravaca Frankopanske, Školske i Ulice Matije Gupca, može uočiti da je Poicijeva osnova neko vrijeme zaista usmjeravala gradnju grada. Prema toj osnovi posađen je i drvodred u južnom dijelu Ulice Đure Estera, no realizacija ove osnove zadržala se samo u području gradske jezgre, dok se rubni dijelovi grada grade uglavnom stihijski bez unaprijed zacrtanog plana. Koprivničke ulice su s rijetkim izuzecima zadržale svoje stare pravce određene topografijom terena. Utjecaje ove osnove možemo tek nazrijeti u pravcima nekih ulica koje će biti formirane u zapadnom dijelu grada (Podravska, Ivana Meštrovića, Hrvatskih branitelja, Augusta Šenoae), kao i nekim ulicama istočne periferije (danas Kneza Domagoja, Željka Selinger, Ante Neimarevića, Miroslava Krleže, Vinka Vošickog, Tome Čikovića i Mije Šimeka). No, da je u vrijeme donošenja postojala namjera realizacije osnove na širem području grada, svjedoči podatak da je 1905. godine Poicijevu osnovu dopunio stanoviti inženjer Scharztz.¹³ Naime, u travnju 1905. godine Zemaljska vlada je na prijedlog grada odobrila promjenu osnove u području Generalske (danas Mihanovićeve) i Špoljarske ulice kojom je stara mreža ulica toga dijela grada nešto bolje uklopljena u novu osnovu (regulacija iz 1903. označena je crvenom bojom, a izmjena iz 1905. zelenom).¹⁴ No, bila je to tek mala korekcija u usporedbi s ambicioznim planom buduće izgradnje grada.

Jedan od razloga nerealiziranja ove osnove svakako leži u zahtjevnim zahvatima na užem, gusto izgrađenom području grada. Naime, iako je osnova pokušavala »pomiriti« staru Koprivnicu s idejom modernoga grada kakav planira Poici, potpuna razgradnja preostalih bedema, kao i zahvati na ispravljanju pravca Svilarske, pomicanju građevne osi Florijanskog i Zrinskog trga te probijanje nekih novih ulica u već izgrađenim zonama, stvaraju velik otpor među građanima. Poicijeva ambiciozna ideja širenja grada na široke površine gradske okolice nije zaživjela i zato što izgradnja grada u budućim godinama neće imati onakav intenzitet kakav je u svojim vizijama predviđao Poici. Kriza međuratnog razdoblja koja će ponovno usporiti izgradnju grada neće omogućavati značajne infrastrukturne zahvate ni velike radove na osnivanju novih ulica i uređenju prostranih parkova.

Tako se Koprivnica i nakon donošenja ove osnove nastavila sporo izgrađivati šireći se samo oko najuže povijesne jezgre, a ideja kontinuirane izgradnje između perifernih dijelova grada i gradskog središta realizirat će se tek mnogo kasnije. Najveća zasluga Poicijeve osnove svakako je njezino nastojanje revalorizacije povijesne jezgre, kao i djelomično realizirana ideja o prstenu gradskih parkova koji i danas čine jedan od najvrednijih ambijentalnih prostora grada.

¹³ Ovaj podatak saznajemo iz Löwyjeva osvrtu na Poicijevu regulacijsku osnovu objavljenog u njegovu članku »Regulatorna osnova Koprivnice«, *Podravske novine*, br. 18 od 28. lipnja 1930.

¹⁴ Regulatorni nacrt kr. i slobodnog grada Koprivnice: promjena u Generalskoj i Špoljarskoj ulici .-1: 1440.- Koprivnica: 1905.- Rukopis: djelomično u boji; 60x34 cm. Gradski muzej Koprivnica.

SUMMARY

Nineteen century had the crucial role in urban development of Croatian towns. It was a time when settlements start to develop under predominant influence of traffic and industrialization. Simultaneously, the historical urban cores developed in different historical and geographical conditions, has to be adjust to a necessity of a new industrial era, which will just to begin. Consistently to new development conditions of more and more rapidly growing towns, the first urban-planning attempts can be noticed in the first half of the 19th Century. So, during 19th century the first building regulations and town-planning maps were established in most part of Croatian towns.

Town of Koprivnica is among Croatian towns with long history of town-planning. Unfortunately, because of specific historical condition of town development of Koprivnica, the real influence of these first town-planning documents has been reduced. Here we are representing the first attempts of town-planning and building regulations for the town of Koprivnica, which has been established from 1838 till 1903. In this period, town of Koprivnica outgrows from fortified military settlements to an open modern industrial town.

LITERATURA:

- Brozović, Leander (1978): Građa za povijest Koprivnice. Muzej grada Koprivnice, Koprivnica
- Erceg, Ivan (1992): Jozefinski popis stanovništva civilne Hrvatske i Slavonije (1785/87). *Rad HAZU*, knj. 461, Zagreb, str. 12-16
- Ernečić, Dražen (2004): Dobrovoljno vatrogasno društvo Koprivnica 1874. - 2004. Muzej grada Koprivnice
- Jalšić Ernečić, Draženka (1997): Vrijeme velikog poleta: historičističko-secesijska izgradnja grada. Poglavlje u knjizi: Koprivnica: izabrane teme. Nakladna kuća »Dr. Feletar«, Koprivnica, str. 91-103
- Feletar, Dragutin (1997): Sjeverna vrata Hrvatske. Poglavlje u knjizi: Koprivnica: izabrane teme. Nakladna kuća »Dr. Feletar«, Koprivnica, str. 33-41
- Fischer, Miljenka (1986): Razvoj grada od 18. stoljeća do danas. Poglavlje u knjizi: Koprivnica - grad i spomenici. Odjel za povijest umjetnosti centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 55-78
- Horvat, Rudolf (1943): Povijest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice. Zagreb, pretisak iz 2005.
- Korenčić, Mirko (1979): Naselja i stanovništvo SR Hrvatske 1857. - 1971. Republički zavod za statistiku SRH, JAZU, knj. 54, Zagreb.
- Kruhek, Milan (1986): Povijest izgradnje koprivničke tvrđave. Poglavlje u knjizi: Koprivnica - grad i spomenici. Odjel za povijest umjetnosti centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, str. 198-213
- Kruhek, M. (1995): Krajiške utvrde i obrana hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća. Institut za suvremenu povijest. Zagreb
- Slukan Altić, Mirela (2000/2001): Povijest kartografskih radova na području grada Koprivnice, od prvih početaka do pojave suvremenih planova. *Podravski zbornik*, Koprivnica, dvobroj 2000./2001., str. 63-75
- Slukan Altić, Mirela (2003): Povijesna kartografija - kartografski izvori u povijesnim znanostima. Izdavačka kuća »Meridijani«, Samobor 2003.
- Slukan Altić, Mirela (2005): Povijesni atlas gradova: Koprivnica. Institut društvenih znanosti »Ivo Pilar«, Muzej grada Koprivnice, Zagreb